

В.І. ПІРКІН¹⁾, В.М. СІНЧЕНКО¹⁾, О.В. ШИРОКОСТУП¹⁾, О.І.СИМОНЕНКО²⁾
¹⁾Інститут цукрових буряків УААН, ²⁾Національний аграрний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті розглядаються проблеми необхідності державного регулювання ринку цукрових буряків і цукру.

Бурякоцукрова галузь є однією з основних у агропромисловому комплексі України, розвиток якої визначає продовольчу безпеку країни, її експортний потенціал, сприяє розвитку інших галузей харчової промисловості та є джерелом значних фінансових надходжень до Державного бюджету України.

Функціонування цукрової галузі регулюється законом України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру», яким визначені правові економічні та організаційні засади державної політики щодо виробництва, експорту, імпорту, оптової та роздрібною торгівлі цукром.

Цукрова галузь є однією з головних, що підтримує життєвий рівень села, дає надходження до бюджетів усіх рівнів. Цукрові заводи є осередками, навколо яких формувалась соціальна сфера сільських і міських населених пунктів (школи, дитсадки, лікарні, будинки побуту, житлові будинки і таке інше).

Детальний соціально-економічний аналіз показує, що до системної кризи бурякоцукрового комплексу призвели:

- втрата зовнішнього ринку цукру країн СНД і Російської Федерації;
- неврегульованість внутрішнього ринку, надлишок продукції, реалізація цукру за ціною нижче собівартості та вимивання обігових коштів;
- перехід на давальницьку схему переробки цукрових буряків, бартеризація з нееквівалентним коефіцієнтом обміну;
- зменшення посівних площ буряків та їх врожайності;
- недооцінка державою такої стратегічної галузі як бурякоцукрова, серйозні недоліки при приватизації цукрових заводів, багаторазова зміна власників, постійний перепродаж контрольних пакетів акцій цукрових заводів і штучне доведення їх до банкрутства;
- надання банками короткострокових кредитів з високими відсотками (20-22);
- окремі недоліки при реформуванні аграрного сектору.

Проблема виживання бурякоцукрової галузі протягом шістнадцяти років розв'язувалася завдяки неймовірними зусиллями виробників цукросировини та переробників і набагато меншими - влади. Були ліквідовані навіть державні структури, які керували цим комплексом. Запровадження давальницьких схем, бартеру, легального і контрабандного ввезення цукру-сирцю, «прихватизація» та багато інших негативних причин.

Тому виробництво цукрових буряків і цукру скорочувалося, заводи один за одним ішли на брукт. Ця кризова ситуація сягнула кульмінації у 1999-2000 роках (табл. 1).

Таблиця 1.
Виробництво цукрових буряків і цукру в Україні

Роки	Площа, тис.га	Заготовлено цукросировини, тис. т.	Врожай- ність, т/га	Цукри- стість, %	Вихід цукру, %	Вироблено цукру	
						всього, тис. т.	на 1 га, т
1986-1990	1645,2	43610	26,5	-	-	4988	3,03
1991-1995	1498,2	30895	20,6	-	-	3568	2,38
1996-2000	961,3	16718	17,4	16,13	12,06	1961	2,04
2001-2005	720,2	15091	20,9	15,34	11,78	1648	2,30
2006	789,1	22340	28,3	15,78	12,21	2595	3,3
2007 (план)	750,0	22500,0	30,0	16,0	12,05	2600	2,0

Найгірша ситуація склалася в 1999-2000 рр. В 1999 р. врожайність становила 16,0 т/га, вироблено цукру 1630 тис. т.; у 2000 р. - відповідно 17,7 т/га і 1553 тис. т. Для порівняння: у 1986-90 рр. в середньому врожайність становила 26,5 т/га і вироблялося цукру 5 млн. т. Було 192 цукрових заводи, які працювали, а нині - 129.

Спад виробництва цукросировини припинився, починаючи з 2001 р., а цукру - з 2004 р.

Почався ріст площ під цукровими буряками, виробництво цукросировини і цукру. І якби такі темпи росту продовжувалися, то Україна повністю вийшла б з кризової ситуації, а бурякова галузь стала б рентабельною.

З 2001 р. значно знизилась цукристість коренеплодів і була нижча від базисної (в 2001-2005 рр. цукристість становила 15,34, в 2006 р. - 15,76 %). Дослідження показують, що основними причинами такого стану є:

- порушення співвідношення внесення мінеральних добрив (невідповідність обґрунтованої потреби у калію);
- збільшення посівних площ під іноземними гібридами, які мають нижчу цукристість ніж вітчизняні;
- порушення лабораторіями цукрових заводів методики визначення цукристості, а також застосування застарілого морально і фізично обладнання.

Результатом проблем, які виникли в Україні в останні п'ятнадцять років, стало те, що аграрну реформу було розпочато без достатнього визначення і обґрунтування цілей і методів її проведення. У зв'язку з цим зусилля реформи були спрямовані на зміну системи власності на землю та майно. А практичної господарської економічної роботи з дотриманням правових норм оцінки розвитку виробництва і засобів праці, визначення регіональних природно-економічних і соціальних особливостей, а також ролі

і місця держави в питаннях приватизації проведено не було. Тому зусилля в основному були направлені на розширення меж приватної власності та реорганізації колективних господарств на більш дрібні. У зв'язку з цим вирішення проблеми лише через зміну форми власності на засоби виробництва без урахування ключових економічних законів як вирішального фактору економічного прогресу відчутно підірвало продуктивність і конкурентоздатність бурякоцукрового виробництва. Перехід на ринкові відносини із застосуванням застарілих технологій з високими виробничими затратами і низькою продуктивністю праці не можуть дати високої ефективності виробництва. А дистанціювання держави від суб'єктів виробництва та створення більше ефективних господарсько-економічних формувань, надання умов для забезпечення аграрного сектору нормативною матеріально-технічною базою привело до стихійних процесів у системі економічних взаємовідносин між виробниками сировини, машинобудівною і харчовою промисловостями та переробними підприємствами, що є результатом монопольного становища останніх.

Для виходу із кризового стану сільське господарство, у тому числі і бурякоцукровий підкомплекс, як ніколи потребує державної підтримки і, насамперед, фінансової шляхом надання довгострокових кредитів за мінімальними відсотками та дотацій на продукцію, яка має високу собівартість і низькі реалізаційні ціни. Держава має створити умови для широкого залучення інвестицій в аграрний сектор.

Аналітики міжнародних організацій прогнозують, що в 2006-2007 рр. виробництво бурякового цукру в країнах Західної Європи зменшиться на 1,5-2,0 млн. т., а зменшення дотацій призведе до подальшого скорочення бурякоцукрового виробництва.

У зв'язку з цим ефективне функціонування ринку цукру України неможливе без здійснення оптимального поєднання державної політики з регулювання ринку цукру і ринку в сфері регулювання бурякоцукрового виробництва.

Нині всі країни, які займаються виробництвом цукру, мають систему захисту (митні) квотами. Так, митні обмеження на імпорт цукру встановлено такі, що внутрішні ціни на цукор у країнах ЄС, США, Японії значно перевищують світові. Наприклад, у США мито на ввіз цукру встановлено у розмірі 100 дол. США/т, Фінляндії – 1000 дол. США/т.

Контрабанда до України за різними даними становить 200-400 тис. тонн цукру-сирцю за давальницькою схемою з подальшим реекспортом, проте цей цукор залишається в Україні. Тому вирішення цієї проблеми слід віднести до повернення державного управління бурякоцукровим виробництвом.

Одна із форм регулювання ринку цукру – дотування. Наприклад, пряме дотування цукровиробників здійснюється у Нідерландах на 40 % від витрат на виробництво, в Японії – на 80%. Нині непряма підтримка виробників цукру практикується в Німеччині, Франції, Польщі і частково в Україні.

За рахунок введення фіксованого податку, використання ПДВ для придбання матеріально-технічних засобів, встановлення пільгових заходів на пальне, добрива, технічні засоби в Україні нині вже працює непряма підтримка аграрного сектору в межах 15-20 % від витрат. Якщо ж об'єднати і пряме і непряме дотування, то це дає можливість значно поліпшити фінансовий стан бурякоцукрового виробництва.

Однією з умов прийняття України до СОТ є щорічне ввезення, починаючи з 2005 р., 260 тис. тонн цукру-сирцю з митною ставкою 20 %.

В Україні серед цукровиків, практиків, науковців ведеться полеміка про виробництво цукру з тростини. Але в цьому зацікавлено ті заводи, які не мають надійної бурякової зони, а також нормативних об'ємів цукросировини.

Переваги бурякоцукрового виробництва над виробництвом цукру з тростини можна привести на прикладі Кагарлицького цукрового заводу Київської області, який постійно працює на виробництві цукру з буряків (табл. 2).

Розробляючи тенденцію захисту ринку українського цукру, слід урахувати, що виробництво цукру із вітчизняних цукрових буряків повинно мати пріоритетний напрям у розвитку ринку відносно імпортного і ввезеного.

Нині тільки галузь буряківництва в аграрному секторі забезпечує зайнятість населення Кагарлицького району. Якщо порівняти виробництво цукросировини із переробкою тростини, то в Кагарлицькому районі на вирощуванні і збиранні цукрових буряків у середньому працює 1900 чоловік, на цукровому заводі 350, всього 2250. На виробництві цукру з тростини на заводі працювало б 285 чоловік.

Таблиця 2.

Ефективність роботи Кагарлицького цукрового заводу

Показники	Одиниця виміру	Роки	
		2005	2006
Заготовлено цукрових буряків	т	128316	143496
Перероблено цукрових буряків	т	123705	138187
Цукристість	%	16,78	15,23
Вихід цукру	%	13,68	12,37
Коефіцієнт вилучення цукру		0,8277	0,8122
Тривалість виробництва	діб	71	81
Прибуток	тис.грн	680,7	797,2
Вартість переробки коренеплодів	грн./т	83	78
Витрачається коренеплодів на тонну цукру	т	7,4	7,6
Середньорічна чисельність працівників на цукровому заводі	чол.	347	352
Сплачено податків на виробництві цукрових буряків	тис.грн	387,0	418,0
Сплачено заводом податків до місцевого бюджету	тис.грн	203,8	236,4
державного бюджету	тис.грн	572,4	698,6

Значна перевага бурякоцукрового виробництва порівняно з переробкою тростини визначається й тим, що економіка цукрових буряків дає можливість наповнювати місцевий державний бюджет (табл. 2).

Отже, основними шляхами підвищення економічної ефективності бурякоцукрового виробництва є зростання його продуктивності і зниження витрат, зокрема:

- зниження матеріально-грошових витрат на виробництво цукрових буряків;
- застосування високоефективних (високих) технологій виробництва цукрових буряків;
- забезпечення підприємств нормативними високоефективними та високопродуктивними технічними засобами;
- поглиблення спеціалізації і концентрації виробництва цукрових буряків;
- удосконалення матеріального стимулювання виробників бурякосировини з доведенням оплати праці до рівня середньої в Україні;
- регулювання цінового механізму таким чином, щоб ціна на цукрові буряки задовольняла потреби виробника і споживача і забезпечувала рентабельне виробництво цукросировини.

Для ефективного виробництва цукрових буряків і цукру необхідні повноцінні рішення – забезпечення бурякоцукрового виробництва обіговими коштами, залучення вітчизняних інвесторів, пошук стабільних ринків збуту цукру, лібералізація експорту, повноцінне функціонування аграрного фонду, пільгове кредитування галузі, скорочення давальницьких схем і т. д.

Висновки.

1. Для забезпечення ефективності бурякоцукрового виробництва необхідно вирішити питання технічного переоснащення товаровиробників цукросировини і переробних підприємств при допомозі бюджетної підтримки держави.

2. Створити економічно правові основи щодо посилення взаємозацікавлених економічних інтересів виробників цукросировини і її переробників, ліквідувати бартерні і давальницькі схеми переробки цукрових буряків та забезпечити повний перехід на грошові розрахунки.

3. Розробити нормативно-правову базу галузі буряківництва відповідно до міжнародних нормативів та стандартів і забезпечити протидію демпінговому імпорту цукру.

4. Просити державної фінансової підтримки для підприємств бурякоцукрової галузі в питаннях реорганізації і технічного переоснащення на основі нових гібридів, технічних засобів та технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роїк М. Буряки. - К.: "XXI вік", 2001. - 320 с.
2. Заец А.С. Рынок сахара: проблемы теории и практики. - К.: Наукова думка, 1998. - 315 с.

Аннотация

УДК 633.63:631.1

Эффективность свеклосахарного производства в Украине

В.И. Пыркин, В.Н. Синченко, О.В. Широкоступ, О.И.Симоненко

В статье рассматриваются проблемы необходимости государственного регулирования рынка сахарной свеклы и сахара.

Annotation

UDC 633.63:631.1

Efficiency of beet-sugar production in Ukraine

V. Pyrkin, V. Sinchenko, O. Shyrokostup, O.Simonenko

The article deals with the problems of necessity of state regulation of sugar beet and sugar market.

УДК 633.63:631.171

В.І. ПИРКІН¹⁾, В.І. ГОРЕЛЕНКО¹⁾, Л.Н. ГІЗБУЛЛІНА¹⁾, В.П. МОСКАЛЕНКО¹⁾,
О.В. ШИРОКОСТУП²⁾, О.С. ТИЩЕНКО²⁾

¹⁾Інститут цукрових буряків УААН, ²⁾Кагарлицький р-н Київської обл.

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ
ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ**

У статті розглядаються шляхи підвищення економічної ефективності цукрових буряків за рахунок удосконалення технологічних процесів на вирощуванні буряків та використання органо-мінеральних добрив і природних мінералів.

У підвищенні врожайності, збільшенні валових зборів коренеплодів, покращанні їх якості велике значення має застосування вискоєфективних технологічних процесів і технологій, які поєднують новітні досягнення селекції, насінництва, способів сортової агротехніки, хімізації та механізації виробництва цукрових буряків.

В цілому інтенсивна технологія як спосіб виробництва визначається рівнем розвитку продуктивних сил, економічними, соціальними і демографічними особливостями кожного регіону і конкретного підприємства.

Кожна прогресивна технологія має забезпечити зменшення витрат коштів за рахунок мінімалізації технологічних операцій, зниження матеріалоємкості, застосування високоякісних добрив і оптимізації затрат на них, зменшення витрат пестицидів при використанні більш ефективних